

Dominik Szczepański

Polityka społeczna w myśli politycznej Unii Wolności po roku 2000 : wybrane zagadnienia

---

Polityka i Społeczeństwo nr 8, 316-323

2011

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Dominik Szczepański

POLITYKA SPOŁECZNA W MYŚLI POLITYCZNEJ UNII WOLNOŚCI PO ROKU 2000 (WYBRANE ZAGADNIENIA)

Wskazanie roku 2000 jako cezury czasowej dotyczącej opisywanego obszaru myśli politycznej Unii Wolności (UW) podyktowane było co najmniej trzema względami. Pierwszy dotyczył konieczności opuszczenia przez tę partię koalicji rządowej współtworzonej z Akcją Wyborczą Solidarność (AWS), co doprowadziło do utraty przez UW realnego wpływu na władzę i związanego z tym oddziaływania na sferę polityki. Drugi odnosił się do rozłamu w partii, który nastąpił w grudniu 2000 r. i spowodował odejście z niej dawnych członków Kongresu Liberalno-Demokratycznego, doprowadzając do powstania nowej siły politycznej – Platformy Obywatelskiej Rzeczypospolitej Polskiej. Trzeci powód wskazanej cezury czasowej związany był z obszarem ideologii Unii Wolności, na który składały m.in. się zadania związane z koniecznością przeprowadzenia reform w państwie, takich jak przebudowa sektora usług publicznych, systemu opieki zdrowotnej, systemu emerytalnego oraz systemu szkolnictwa¹.

Przebieg wymienionych reform w wewnątrzpartyjnej ocenie podyktowany był ich złym przygotowaniem, zaś rezultaty tego progresu rozczarowały społeczeństwo, co w głównej mierze pozwoliło na sformułowanie wniosku, że rozgrywki polityczne, a także daleko idące kompromisy odsuwały rząd AWS-UW od realizacji właściwych zadań, doprowadzając do „rozgrzebania reform” i konieczności ich dokończenia przez nowo wyłoniony rząd. Ponadto należy podkreślić, że rok 2000 oceniany był wewnątrz UW jako początek drugiego etapu transformacji. Ta druga dekada transformacji miała być wyzwaniem, w którym umiejętności, wykształcenie i edukacja zajmować miały pierwsze, a zarazem podsta-

---

¹ W aspekcie polityki społecznej celowo nie wymieniono reformy administracyjnej.

wowe miejsce w obszarze systemu wartości UW. Takie zadania stawiała przed sobą partia w roku 2000 (*Unia Wolności...* 2000: 14–15; *Ekspres...* 2001: 4).

Celem niniejszych rozważań jest przybliżenie stanowiska programowego Unii Wolności na temat polityki społecznej. Podstawę do zaprezentowania poglądów partii stanowiły dokumenty programowe, materiały o charakterze publicystycznym oraz wewnątrzpartyjne niepublikowane źródła dotyczące omawianej kategorii politologicznej.

Polityka społeczna w myśli politycznej Unii Wolności kształtowała się w kontekście rozwoju gospodarczego. Rozwój ten tworzył podstawę do rozwiązywania problemów polityki społecznej, lecz ich skutecznie nie rozwiązywał. Zamierzeniem tak pojętej konkretyzacji czynnika gospodarczego było przeciwdziałanie marginalizacji grup społecznych, które nie współtworzyły i nie korzystały z rozwoju gospodarczego, szczególnie ważnego w dobie globalizacji. Fundamentalnym problemem wymienianym w dokumentach partyjnych było zapewnienie godziwych warunków życia oraz równoprawnego uczestnictwa w życiu społecznym osób niepełnosprawnych i dzieci z zagrożonych rodzin lub pozbawionych opieki rodzicielskiej. Niespełnienie tych warunków groziło brakiem spójności społecznej, marginalizacją obywatelską, lub wręcz wykluczeniem społecznym. W czasie konferencji programowej Unii Wolności w kwietniu 2000 r. Michał Boni postawił przed obradującymi delegatami pytanie dotyczące źródeł tych wykluczeń i nierówności. Nie było nim zapóźnienie cywilizacyjne ani transformacja w ostatniej dekadzie. Analogię tę dostrzegano w kliszy filmowej w aparacie analogowym. Dopóki film nie zostanie wywołany, dopóty niczego nie widać. Tak więc prawdziwe nierówności społeczne można spostrzec dopiero po pewnym czasie. Aby je zobaczyć, by zrozumieć źródła i przyczyny tych nierówności, należy patrzeć na całość (*Deklaracja...* 2000: 22; *Materiały...* 2003: 35; *Konferencja...* 2000: 45). Wśród ich determinantów najważniejsze to niski poziom wykształcenia lub brak edukacji oraz mobilności i aktywności, a także brak pracy.

Pełna odpowiedź na postawione wyżej pytanie wiązała się z koniecznością zajęcia się przez Unię Wolności z jednej strony problemem edukacji, a z drugiej tworzeniem i aranżowaniem miejsc pracy. UW w momencie obrad konferencji programowej znajdowała się jeszcze w koalicji z AWS, dlatego ocena polityki społecznej miała związek z instrumentami skutecznego działania. Paradoks tkwił w tym, że Leszek Balcerowicz, przewodniczący UW, wiceprezes Rady Ministrów i ówczesny minister finansów w rządzie Jerzego Buzka, nie zawsze

zgodzał się z postulatami społecznymi partnera koalicyjnego. Oznaczało to, że funkcje, które pełnił Balcerowicz, a więc „szefa” Unii i ministra finansów pilnującego spraw ogólnorządowych, utrudniały działania UW, niejednokrotnie powodując rozmazanie ideowego oblicza partii (*Konferencja...* 2000: 46, *Uchwała „Karta polityki społecznej...”* 2000: 67).

Szczególnie ważna była konieczność wprowadzenia równowagi pomiędzy zadaniami i instrumentami polityki gospodarczej i społecznej. Unia Wolności apelowała zarówno do swoich działaczy, jak i innych polityków o to, by prymat polityki gospodarczej nie odbijał się negatywnie na polityce społecznej. Zamierzeniem ideologów UW było więc stworzenie nowoczesnego programu pomocy społecznej, który miał się opierać na czterech filarach: inicjatywie, prymacie jednostki nad państwem, odpowiedzialności i rodzinie.

Inicjatywa, rozumiana jako pomysł, propozycja, w odczuciu wybranego w grudniu 2000 r. przewodniczącego Bronisława Geremka miała być motorem napędowym całego społeczeństwa i traktowana była w kategoriach „leku na całe zło”. Stanowiły ją działania UW podjęte w celu tworzenia nowych miejsc pracy, przeciwstawienia się bezrobociu, polegającego m.in. na zmniejszeniu pozapłacowych kosztów pracy, uelastycznieniu umów i czasu pracy, uproszczeniu i obniżeniu podatków, w tym podatku dochodowego, oraz wprowadzeniu nowych regulacji dotyczących rzemiosła, w tym określenia kwalifikacji zawodowych. Polityka gospodarcza miała wspierać inicjatywy ludzkie, a nie niweczyć ich (*Ekspres...* 2001: 4).

Warto wspomnieć, iż w wewnątrzpartyjnej ocenie sytuacji społecznej mierniki bezrobocia, którymi się posługiwano, wskazywały zmniejszenie liczby bezrobotnych. Podkreślano, że 45% osób bezrobotnych mieszka na wsi oraz zmniejszeniu uległa liczba bezrobotnych kobiet z 60% w 1997 r. do 55% w 2000 r. Zmianie nie uległy dysproporcje dotyczące możliwości pozyskiwania pracy, co objawiało się 30-procentową stopą bezrobocia w przedziale wiekowym od 18 do 24 roku życia. Zgodnie z tą oceną prawie 70% bezrobotnych to osoby posiadające wykształcenie podstawowe i niepełne podstawowe, zaś 34% bezrobotnych posiadało wykształcenie zawodowe. Obniżeniu uległ również wskaźnik zatrudnienia – w 1997 r. przyrost wynosił 2 051 316 osób, odpływ 2 584 393 osoby, natomiast w roku 2000 przyrost to 2 475 876 osób, a odpływ 2 123 005 osób. Urzędy pracy dysponowały w 1997 r. 915 827 ofertami, a w roku 2000 – tylko 607 705 ofertami (Boni 2001: 8–9).

Reformy przeprowadzane przez koalicję AWS-UW ukazały zagrożenia związane z niedostatkiem i nadmiernym zróżnicowaniem społecznym, co niejako wymusiło na nowo konieczność zdefiniowania celów polityki społecznej i rodzinnej, gdyż obok zjawiska biedy pojawiło się zagrożenie ubóstwem o charakterze strukturalnym, które mogło wynikać z braku pracy oraz niskiego wykształcenia (Boni 2001: 2; *Materiały...* 2003: 38).

Drugim kryterium nowego programu społecznego UW miała być supremacja jednostki nad państwem, zgodnie z założeniami Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z 2 kwietnia 1997 r. Zasada ta została stworzona w oparciu o zadania państwa względem społeczeństwa oraz była przedmiotem analizy programowej UW w kontekście systemu opieki zdrowotnej. Wyrażała się ona w zdaniu, iż „jeśli jednostka jest ważniejsza niż państwo, to w centrum uwagi opieki zdrowotnej musi być pacjent, a nie urzędnik”. Częstokwim rozwiązaniem tego problemu była zmiana sposobu finansowania świadczeń medycznych, a także przekazanie na szczebel lokalny większej odpowiedzialności za służbę zdrowia oraz zapewnienie maksymalnych krajowych standardów w zakresie świadczonych usług, niezależnie od miejsca zamieszkania. Wiązało się to z preponderancją zasady pomocniczości (*Ekspres...* 2001: 8; Fandrejewska-Tomczyk 2000: 197–199).

Odpowiedzialność była tą wartością, według której oceniano wiarygodność polityków. Zgodnie z założeniami „Unijnego kodeksu wartości”, stanowiącego dekalog postępowania polityków UW, ta odpowiedzialność postrzegana była jako rodzaj specyficznej wrażliwości społecznej na los jednostek niezaradnych i słabszych. Ten społeczny solidaryzm w odczuciu ideologów UW wymagał udzielenia pomocy tym, którzy jej potrzebowali. Uważali oni, że państwo w zakresie realizacji polityki społecznej kreowało społeczeństwo ludzi biernych, określanych mianem „klientów zbiurokratyzowanej dobroczynności, a nie aktywnych obywateli”. Zgodnie z założeniami programowymi obowiązkiem polityków UW była troska o dobro obywateli oraz obrona ich interesów, a także apel do społeczeństwa o to, by obywatele zrozumieli, jak ważnymi wartościami są współczucie i solidarność, a nie sukces poszczególnych jednostek. W tym zakresie dostrzegano aktywną pomoc organizacji pozarządowych, będących ogniwem społeczeństwa obywatelskiego. Kwestię tę rozważano nie tylko w oparciu o mierniki finansowe, lecz w kategoriach zasadniczego wymiaru ludzkiej egzystencji, możliwości realizowania aspiracji życiowych, których niezaspokojenie mogło doprowadzić do degradacji społecznej i frustracji osób pozbawionych pracy. Dla przełamania tego impa-

su stosowano takie instrumenty polityki społecznej, jak: świadczenia pieniężne i pomoc materialna, i inne formy pomocy, które w ocenie polityków UW miały podlegać stałej ocenie i analizie w celu ciągłego podwyższania jej efektywności (*Unijny...* 1998: 4; *Konferencja...* 2003: 82; Kryńska 2004: 18, 25–26).

Rodzina była ostatnią z wartości nadrzędnych dostrzeganych w nowoczesnym programie polityki społecznej i stanowiła ten czynnik, którego ani demokracja, ani gospodarka nie były w stanie ukształtować w celu rozwoju wspólnoty i odpowiedzialności za nią. Przed rodziną bowiem stawiano najważniejsze zadania związane z utrzymaniem więzi rodzinnych, wychowaniem i wykształceniem dzieci. Problem ten dotyczył także kobiet w ciąży i stosowanej przez pracodawców polityki, przejawiającej się m.in. w mniejszej możliwości awansu, przesunięciach na niższe stanowisko, redukcji zarobków, a nawet ryzyku utraty pracy. Planowano doprowadzić do surowego zakazu stosowania takich praktyk i bezwzględnie egzekwowania go. Stanowisko Unii Wolności w tej kwestii zawierało się w sformułowaniu, iż „siła polskiej gospodarki nie powinna wyrastać ze słabości polskiej rodziny”, bo w przeciwnym razie żadna z tych sił nie będzie posiadała wiarygodnych podstaw (*Ekspres...* 2000: 10). Jeżeli zagrożeniu ulegnie rodzina, to uderzy to w kondycję polskiej gospodarki. Celowym działaniem miało być zatem stworzenie dogodnych warunków sprzyjających rozwojowi rodziny, gdyż miało to służyć rozwojowi gospodarki.

Potwierdzeniem nadrzędności zasady wolności i podmiotowości człowieka wobec państwa stała się sformułowana przez Unię Wolności w roku 2002 deklaracja podstawowych celów działania, wśród których na najważniejszym miejscu umieszczono dobro człowieka oraz równe szanse społeczeństwa względem swobodnego rozwoju. Pierwsza kategoria celów wiązała się z wolnością człowieka oraz jego dążeniem do osobistego szczęścia. Unia Wolności opowiadała się za wolnymi i odpowiedzialnymi obywatelami, którzy w granicach nakreślonych przez prawo odnajdują i realizują własną wizję szczęśliwego i udanego życia. UW w ten sposób odwoływała się do „mądrego zagospodarowania wolności”, stanowiącego element tradycji chrześcijańskiej, którego celem był nie tylko materialny dobrobyt, ale również bogactwo kulturalne i duchowe całego społeczeństwa (*Unijny...* 1998: 2–3; „Nowości...” 12, 2002: 1).

Drugą determinantą była równość szans obejmująca szerokie ramy kompetencyjne i odnosząca się do kilku aksjomatów. Pierwszym z nich była konstytucyjna gwarancja korzystania z praw, a więc przekonania,

preferencji, uwarunkowań itp. Drugi skoncentrowany był na wyrównaniu szans regionów Polski, miast i wsi. Dotyczył ujednoczenia funkcjonowania zarówno służby zdrowia, jak i pomocy społecznej na wszystkich krańcach Polski, niezależnie od miejsca zamieszkania i statusu jednostki. Trzeci warunek związany był z akcesem Polski do Unii Europejskiej oraz polityką równouprawnienia kobiet i mężczyzn w UE. Zwracano tu uwagę na działania Wspólnot Europejskich w tym zakresie, odwołując się do traktatu rzymskiego z 1957 r. i kładąc nacisk na jego 119 artykuł², zobowiązujący wszystkie państwa członkowskie do stosowania równego wynagrodzenia dla kobiet i mężczyzn. Potwierdzeniem tego były dyrektywy Rady Unii Europejskiej nr 75/117/EEC z 1975 r.³ oraz nr 72/207 z 1976 r.⁴ dotyczące równego traktowania kobiet i mężczyzn w zakresie dostępu do zatrudnienia, warunków pracy, awansu i szkolenia oraz dyrektywa Rady UE nr 86/613⁵ zabraniająca dyskryminowania kobiet poprzez powoływanie się na stan rodzinny lub cywilny. Dopiero w 1992 r. Rada UE nałożyła na pracodawców obowiązek przeprowadzenia oceny warunków pracy z punktu widzenia zagrożenia dla zdrowia kobiet będących w ciąży i zagwarantowania im pracy przynajmniej w częściowym wymiarze godzin („Nowości...” 18, 2002: 2; „Nowości...” 32, 2003: 2). Tak postawione cele związane z członkostwem Polski w UE Unia Wolności postrzegała jako egzamin z politycznej dojrzałości, umocnienie polskiej demokracji i polityki gospodarczej, które miało przynieść wymierne korzyści o wymiarze politycznym i społecznym.

Istotnym momentem w formułowaniu poglądów partii na politykę społeczną stało się podpisanie traktatu akcesyjnego oraz podjęcie przez Unię Wolności aktywnej kampanii wspierającej pozytywną odpowiedź na zadania stawiane przed referendum akcesyjnym. Z chwilą

² Zgodnie z tym artykułem „każde Państwo Członkowskie zapewnia w pierwszym etapie wprowadzenie, a w okresie późniejszym stosowanie zasady równości wynagrodzeń dla pracowników płci męskiej i żeńskiej za taką samą pracę” (*Traktat...* 2004: 79).

³ Pełna nazwa brzmi: *Dyrektywa 75/117/EWG w sprawie zbliżania ustawodawstw państw członkowskich dotyczących stosowania zasady równego wynagradzania kobiet i mężczyzn.*

⁴ Pełna nazwa brzmi: *Dyrektywa Rady nr 76/207/EWG z dnia 9 lutego 1976 r. w sprawie wprowadzenia w życie zasady równego traktowania kobiet i mężczyzn w zakresie dostępu do zatrudnienia, kształcenia i awansu zawodowego oraz warunków pracy.*

⁵ Pełny zapis brzmi: *Dyrektywa Rady 86/613/EWG z 11 grudnia 1986 r. w sprawie stosowania zasady równego traktowania kobiet i mężczyzn pracujących na własny rachunek, w tym w rolnictwie, oraz w sprawie ochrony kobiet pracujących na własny rachunek w okresie ciąży i macierzyństwa.*

podpisania traktatu akcesyjnego przez Polskę w Atenach 16 kwietnia 2003 r. UW rozpoczęła kampanię europejską. Wstąpienie Polski do Unii Europejskiej miało jej zapewnić właściwe miejsce w rodzinie narodów europejskich. Również w tym przypadku opowiadano się za równością narodów europejskich. W tym celu Unia Wolności rozpoczęła szereg kampanii społecznych, których ważnym elementem było podniesienie kwestii społecznych, ze szczególnym naciskiem na problemy edukacji, bezrobocia, niwelowania różnic i barier w dostępie do miejsc pracy, respektowania narodowych tożsamości, oraz odbudowanie wizerunku Polski, traktowanej dotąd w Europie jako kraj drugiej kategorii (*List otwarty...* 2004: 5; *Unia Wolności...* 2004: 6; *Przemówienie...* 2003: 6).

Reasumując, należy zgodzić się z twierdzeniem Ludmiły Dziewięckiej-Bokun, iż wyznacznikiem nowoczesnej polityki społecznej Unii Wolności był paradygmat współczesnego państwa. Potwierdzeniem tych słów była akceptacja przez polityków UW takiej polityki społecznej, zgodnie z którą wyrównywanie nierówności społecznych wraz z przrzuceniem odpowiedzialności za „stan i stopień poczucia bezpieczeństwa socjalnego” spoczywało na rodzinie, co było związane także z kwestią wychowania (Dziewięcka-Bokun 2008: 399). Nowoczesna polityka społeczna w myśli politycznej polityków UW charakteryzowała się wrażliwością na takie wartości jak: rodzina i godność człowieka, bezpieczeństwo i odpowiedzialność za innych, niezbywalne prawa obywatelskie i prawo do wolności. Możliwość skutecznego oddziaływania na społeczeństwo poprzez realizację wymienionych komponentów powodowała, że partia ta opowiadała się za zniwelowaniem istniejących różnic w dostępie do oświaty i edukacji, służby zdrowia, a także równym dostępem do pracy, zaś proces wstąpienia Polski do Unii Europejskiej postrzegany był jako inwestowanie w kapitał ludzki oraz zapewnienie obywatelom lepszej opieki społecznej.

Wykaz źródeł i opracowań

Archiwum Partii Demokratycznej – Demokraci.pl

Boni M., 2001, *Sytuacja społeczna 2001*, [b.m.w.] (maszynopis).
Unia Wolności w rządzie koalicji AWS-UW, 2000, Warszawa.

Materiały źródłowe

Deklaracja programowa V Kongresu Unii Wolności, 2000, Warszawa.

- Ekspres Wolności. Materiały dla kandydatów*, 2001, Warszawa.
- Konferencja Programowa Unii Wolności*, 2000, Warszawa.
- List otwarty do twórców Inicjatywy Społecznej „TAK”*, 2004, „Centrum. Ogólnopolski magazyn informacyjny Unii Wolności”, nr 27.
- Materiały na Konferencję Programową Unii Wolności*, 2003, Warszawa.
- Traktat ustanawiający Europejską Wspólnotę Gospodarczą [w:] Traktaty rzymskie*, 2004, t. 1, Warszawa.
- Uchwala „Karta polityki społecznej” [w:] Konferencja programowa Unii Wolności*, 2000, Warszawa.
- Unia Wolności – zasadnicze punkty programowe*, 2004, „Centrum. Ogólnopolski magazyn informacyjny Unii Wolności”, nr 29.
- Unijny kodeks wartości*, 1998, Warszawa.

Prasa

- „Nowości UW”, 2002, nr 12.
- „Nowości UW”, 2002, nr 18.
- „Nowości UW”, 2003, nr 32.

Opracowania

- Dziewięcka-Bokun L., 2008, *O związkach polityki społecznej z polityką i politologią* [w:] *Studia z nauk społecznych i humanistycznych*, red. J. Juchnowski, M.S. Wołański, Wrocław.
- Fandrejewska-Tomczyk A., 2000, *Przyczyny niskiej akceptacji społecznej reformy ubezpieczeń zdrowotnych w 1999 r.* [w:] *Cztery reformy: od koncepcji do realizacji*, red. L. Kolarska-Bobińska, Warszawa.
- Kryńska E., 2004, *Zmiany w obszarze zatrudnienia i przeciwdziałania bezrobociu: w kierunku równowagi na rynku pracy* [w:] *Reformy społeczne: bilans dekady*, red. M. Rymśa, Warszawa.
- Przemówienie Bronisława Geremka wygłoszone podczas Konferencji Programowej Unii Wolności*, 2003, „Centrum. Ogólnopolski magazyn informacyjny Unii Wolności”, nr 12.